

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έβδομο τμήμα)

της 14ης Σεπτεμβρίου 2023 *

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις – Διεθνής δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις – Κανονισμός (ΕΕ) 1215/2012 – Ειδικές δικαιοδοσίες – Διεθνής δικαιοδοσία σε συμβάσεις καταναλωτών – Άρθρο 18, παράγραφος 1 – Έννοια του “αντισυμβαλλομένου” – Άρθρο 63 – Κατοικία νομικού προσώπου – Κανονισμός (ΕΚ) 593/2008 – Εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου – Άρθρο 3 – Ελευθερία επιλογής – Άρθρο 6 – Συμβάσεις καταναλωτών – Όρια – Σύμβαση συναφθείσα με καταναλωτή με αντικείμενο τα δικαιώματα χρήσεως τουριστικών καταλυμάτων υπό καθεστώς χρονομεριστικής μισθώσεως μέσω συστήματος μορίων»

Στην υπόθεση C-821/21,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Juzgado de Primera Instancia no 2 de Fuengirola (πρωτοδικείο αριθ. 2 της Fuengirola, Ισπανία) με απόφαση της 3ης Δεκεμβρίου 2021, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 24 Δεκεμβρίου 2021, στο πλαίσιο της δίκης

NM

κατά

Club La Costa (UK) plc, sucursal en España,

CLC Resort Management Ltd,

Midmark 2 Ltd,

CLC Resort Development Ltd,

European Resorts & Hotels SL,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έβδομο τμήμα),

συγκείμενο από τους M. L. Arastey Sahún, πρόεδρο τμήματος, F. Biltgen (εισηγητή) και J. Passer, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Szpunar

* Γλώσσα διαδικασίας: η ισπανική.

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- ο NM, εκπροσωπούμενος από τη M. P. Maciá García, abogada,
- η Midmark 2 Ltd, εκπροσωπούμενη από τους M.-D. Gómez Dabic και J. M. Macías Castaño, abogados,
- η Club La Costa (UK) plc, sucursal en España, εκπροσωπούμενη από τον J. Martínez-Echevarría Maldonado, abogado,
- η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Ballesteros Panizo,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τη F. Castilla Contreras, τον S. Noë και τον W. Wils,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 18, παράγραφος 1, και του άρθρου 63, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2012, L 351, σ. 1, στο εξής: κανονισμός Βρυξέλλες Ια), καθώς και του άρθρου 3 και του άρθρου 6, παράγραφοι 1 και 3, του κανονισμού (ΕΚ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη Ι) (ΕΕ 2008, L 177, σ. 6, και διορθωτικό ΕΕ 2009, L 309, σ. 87, στο εξής: κανονισμός Ρώμη Ι).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, του NM και, αφετέρου, των εταιριών Club La Costa (UK) plc, sucursal en España, CLC Resort Management Ltd, Midmark 2 Ltd, CLC Resort Development Ltd και European Resorts & Hotels SL, με αντικείμενο αίτημα να κηρυχθεί άκυρη σύμβαση χρονομεριστικής μισθώσεως ακινήτων και να επιδικασθεί ορισμένο ποσό ως αποζημίωση.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Ο κανονισμός Βρυξέλλες Ια

3 Οι αιτιολογικές σκέψεις 15, 21 και 34 του κανονισμού Βρυξέλλες Ια έχουν ως εξής:

«(15) Οι κανόνες περί διεθνούς δικαιοδοσίας θα πρέπει να παρουσιάζουν υψηλό βαθμό προβλεψιμότητας και να βασίζονται στην αρχή της γενικής δωσιδικίας της κατοικίας του εναγομένου. Η δωσιδικία αυτή θα πρέπει να ισχύει πάντοτε, εκτός από μερικές συγκεκριμένες περιπτώσεις όπου το επίδικο αντικείμενο ή η αυτονομία των διαδίκων δικαιολογεί άλλο συνδεδετικό στοιχείο. Η κατοικία των νομικών προσώπων πρέπει να καθορίζεται αυτοτελώς ώστε να αυξάνεται η διαφάνεια των κοινών κανόνων και να αποφεύγονται οι συγκρούσεις δικαιοδοσίας.

[...]

(21) Για λόγους αρμονικής απονομής της δικαιοσύνης θα πρέπει να ελαχιστοποιηθεί η πιθανότητα παράλληλης εκδίκασης μιας υπόθεσης και να αποφεύγεται η έκδοση ασυμβιβάστων αποφάσεων σε διαφορετικά κράτη μέλη. [...]

[...]

(34) Θα πρέπει να διασφαλισθεί η συνέχεια μεταξύ της σύμβασης [της 27ης Σεπτεμβρίου 1968, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 1982, L 388, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με τις διαδοχικές συμβάσεις για την προσχώρηση των νέων κρατών μελών στην εν λόγω Σύμβαση], του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 44/2001 [του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2001, L 12, σ. 1),] και του παρόντος κανονισμού, και γι' αυτό το σκοπό θα πρέπει να προβλεφθούν μεταβατικές διατάξεις. Η ίδια ανάγκη συνέχειας ισχύει και όσον αφορά την ερμηνεία των διατάξεων από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης της [εν λόγω] σύμβασης [...] και των κανονισμών που την αντικατέστησαν.»

4 Το άρθρο 7, σημείο 5, του κανονισμού έχει ως εξής:

«Πρόσωπο που έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος μπορεί να εναχθεί σε άλλο κράτος μέλος:

[...]

5) ως προς διαφορές σχετικές με την εκμετάλλευση υποκαταστήματος, πρακτορείου ή κάθε άλλης εγκατάστασης, ενώπιον του δικαστηρίου της τοποθεσίας τους».

5 Το άρθρο 17 του εν λόγω κανονισμού προβλέπει τα ακόλουθα:

«1. Σε συμβάσεις που ο σκοπός τους μπορεί να θεωρηθεί ξένος προς την επαγγελματική δραστηριότητα του προσώπου που τις καταρτίζει, του καταναλωτή, η διεθνής δικαιοδοσία καθορίζεται από τις διατάξεις του παρόντος τμήματος με την επιφύλαξη του άρθρου 6 και του άρθρου 7 σημείο 5:

[...]

γ) σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, όταν η σύμβαση έχει συναφθεί με πρόσωπο το οποίο ασκεί εμπορικές ή επαγγελματικές δραστηριότητες στο έδαφος του κράτους μέλους κατοικίας του καταναλωτή ή κατευθύνει με οποιοδήποτε τρόπο τέτοιου είδους δραστηριότητες σε αυτό το κράτος μέλος ή σε διάφορα κράτη, συμπεριλαμβανομένου του εν λόγω κράτους μέλους, και η σύμβαση εμπίπτει στο πεδίο των εν λόγω δραστηριοτήτων.

2. Όταν ο αντισυμβαλλόμενος του καταναλωτή δεν έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος αλλά έχει υποκατάστημα, πρακτορείο ή άλλη εγκατάσταση σε κράτος μέλος, θεωρείται, ως προς τις διαφορές τις σχετικές με την εκμετάλλευσή τους, ότι έχει την κατοικία του στο έδαφος αυτού του κράτους μέλους.

[...]»

6 Το άρθρο 18, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού προβλέπει τα εξής:

«Αγωγή του καταναλωτή κατά του αντισυμβαλλομένου ασκείται είτε ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου έχει την κατοικία του ο αντισυμβαλλόμενος είτε, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η κατοικία του αντισυμβαλλομένου, ενώπιον των δικαστηρίων του τόπου κατοικίας του καταναλωτή.»

7 Κατά το άρθρο 19 του κανονισμού Βρυξέλλες Ια:

«Παρέκκλιση από τις διατάξεις του παρόντος τμήματος είναι δυνατή μόνο με συμφωνία:

- 1) μεταγενέστερη της γένεσης της διαφοράς· ή
- 2) που επιτρέπει στον καταναλωτή να προσφύγει και σε άλλα δικαστήρια εκτός από αυτά που προβλέπονται στο παρόν τμήμα· ή
- 3) που έχει συναφθεί μεταξύ καταναλωτή και αντισυμβαλλομένου με κατοικία ή συνήθη διαμονή, κατά το χρόνο σύναψης της σύμβασης, στο ίδιο κράτος μέλος και απονέμει διεθνή δικαιοδοσία στα δικαστήρια αυτού του κράτους μέλους, εκτός αν το δίκαιο αυτού του κράτους μέλους απαγορεύει τέτοια συμφωνία.»

8 Το άρθρο 24, παράγραφος 1, του κανονισμού ορίζει τα εξής:

«Τα ακόλουθα δικαστήρια κράτους μέλους έχουν αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η κατοικία των διαδίκων:

- 1) σε υποθέσεις εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί ακινήτων και μισθώσεων ακινήτων, τα δικαστήρια του κράτους μέλους της τοποθεσίας του ακινήτου.

Πάντως, σε υποθέσεις μισθώσεων ακινήτων που συνάπτονται για προσωρινή ιδιωτική χρήση μέγιστης διάρκειας έξι συνεχών μηνών, έχουν επίσης διεθνή δικαιοδοσία τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο έχει την κατοικία του ο εναγόμενος, εφόσον ο μισθωτής είναι φυσικό πρόσωπο και ο ιδιοκτήτης και ο μισθωτής έχουν την κατοικία τους στο ίδιο κράτος μέλος».

9 Το άρθρο 25, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού προβλέπει τα εξής:

«Αν τα μέρη, ανεξαρτήτως του τόπου κατοικίας τους, συμφώνησαν ότι ένα δικαστήριο ή τα δικαστήρια κράτους μέλους θα δικάζουν τις διαφορές που έχουν προκύψει ή που θα προκύψουν από συγκεκριμένη έννομη σχέση, το δικαστήριο αυτό ή τα δικαστήρια του κράτους αυτού έχουν διεθνή δικαιοδοσία, εκτός αν η συμφωνία είναι άκυρη ως προς την ουσιαστική της ισχύ [...] βάσει της νομοθεσίας του οικείου κράτους μέλους. Αυτή η δικαιοδοσία είναι αποκλειστική εκτός αν τα μέρη συμφώνησαν άλλως. [...]»

10 Το άρθρο 63 του ίδιου κανονισμού ορίζει τα εξής:

«1. Για την εφαρμογή του παρόντος κανονισμού, εταιρεία ή άλλο νομικό πρόσωπο έχει την κατοικία της στον τόπο στον οποίο έχει:

α) την καταστατική της έδρα·

β) την κεντρική της διοίκηση· ή

γ) την κύρια εγκατάστασή της.

2. Για τους σκοπούς της Ιρλανδίας, της Κύπρου και του Ηνωμένου Βασιλείου, με τον όρο “καταστατική έδρα” νοείται ο τόπος του “registered office”, ελλείψει δε αυτού νοείται το “place of incorporation” (ο τόπος ιδρύσεως), ελλείψει δε και αυτού ο τόπος δυνάμει της νομοθεσίας του οποίου πραγματοποιήθηκε η “formation” (σύσταση) του νομικού προσώπου.

[...]»

Ο κανονισμός Ρώμη I

11 Οι αιτιολογικές σκέψεις 6, 7, 23 και 27 του κανονισμού Ρώμη I έχουν ως εξής:

«(6) Η ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς προϋποθέτει, προκειμένου να βελτιωθεί η προβλεψιμότητα της έκβασης των διαφορών, η ασφάλεια του εφαρμοστέου δικαίου και η ελεύθερη κυκλοφορία των δικαστικών αποφάσεων, ότι οι κανόνες σύγκρουσης νόμων που ισχύουν στα κράτη μέλη ορίζουν ως εφαρμοστέο το αυτό εθνικό δίκαιο ανεξαρτήτως της χώρας ενώπιον των δικαστηρίων της οποίας ασκείται η αγωγή.

(7) Το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής και οι διατάξεις του παρόντος κανονισμού θα πρέπει να συνάδουν με τον κανονισμό [44/2001] και τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 864/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Ιουλίου 2007, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές (“Ρώμη II”) [(ΕΕ 2007, L 199, σ. 40)].

[...]

(23) Όσον αφορά τις συμβάσεις που συνάπτονται με συμβαλλόμενα μέρη που θεωρούνται ασθενέστερα, φαίνεται ενδεδειγμένη η προστασία τους μέσω κανόνων σύγκρουσης νόμων, οι οποίοι, σε σύγκριση με τους γενικούς κανόνες, είναι ευνοϊκότεροι για τα συμφέροντά τους.

[...]

(27) Θα πρέπει να υπάρξουν διάφορες εξαιρέσεις από τον γενικό κανόνα σύγκρουσης νόμων για τις συμβάσεις καταναλωτών. Σύμφωνα με μια τέτοια εξαίρεση, ο γενικός κανόνας δεν θα πρέπει να εφαρμόζεται σε συμβάσεις που έχουν ως αντικείμενο εμπράγματο δικαίωμα επί ακινήτου ή μίσθωση ακινήτου, εκτός αν η σύμβαση έχει ως αντικείμενο δικαίωμα χρήσης ακινήτου υπό καθεστώς χρονομεριστικής μίσθωσης κατά την έννοια της οδηγίας 94/47/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Οκτωβρίου 1994, περί της προστασίας των αγοραστών ως προς ορισμένες πλευρές των συμβάσεων που αφορούν την απόκτηση δικαιώματος χρήσης ακινήτων υπό καθεστώς χρονομεριστικής μίσθωσης [(ΕΕ 1994, L 280, σ. 83).»

12 Το άρθρο 1 του κανονισμού, το οποίο επιγράφεται «Καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής», ορίζει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Ο παρών κανονισμός εφαρμόζεται στις συμβατικές ενοχές αστικού και εμπορικού δικαίου στις περιπτώσεις που εμπεριέχουν σύγκρουση νόμων.

Δεν εφαρμόζεται ιδίως σε φορολογικά, τελωνειακά και διοικητικά ζητήματα.»

13 Το άρθρο 2 του εν λόγω κανονισμού, το οποίο επιγράφεται «Οικουμενική εφαρμογή», ορίζει τα εξής:

«Το καθοριζόμενο από τον παρόντα κανονισμό δίκαιο εφαρμόζεται ακόμη και αν δεν πρόκειται για δίκαιο κράτους μέλους.»

14 Το άρθρο 3 του ίδιου κανονισμού, το οποίο επιγράφεται «Ελευθερία επιλογής», προβλέπει τα εξής:

«1. Η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο που επέλεξαν τα μέρη. Η επιλογή πρέπει να γίνεται ρητώς ή να συνάγεται σαφώς από τις διατάξεις της σύμβασης ή τα δεδομένα της υπόθεσης. Με την επιλογή τους τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να επιλέγουν το εφαρμοστέο δίκαιο στο σύνολο ή σε μέρος μόνο της σύμβασης.

2. Τα μέρη μπορούν να συμφωνήσουν οποτεδήποτε την υπαγωγή της σύμβασης σε δίκαιο άλλο από εκείνο που τη διείπε προηγουμένως, είτε δυνάμει προηγούμενης επιλογής κατά το παρόν άρθρο είτε δυνάμει άλλων διατάξεων του παρόντος κανονισμού. Κάθε μεταβολή του εφαρμοστέου δικαίου που γίνεται μετά τη σύναψη της σύμβασης δεν θίγει, κατά το άρθρο 11, το τυπικό κύρος της σύμβασης ούτε επηρεάζει αρνητικά τα δικαιώματα τρίτων.

3. Όταν, κατά το χρόνο της επιλογής, όλα τα άλλα σχετικά με την περίπτωση δεδομένα εντοπίζονται σε χώρα διαφορετική από εκείνη της οποίας το δίκαιο επελέγη, η επιλογή των μερών δεν θίγει την εφαρμογή των διατάξεων του δικαίου αυτής της άλλης χώρας από τις οποίες δεν επιτρέπεται παρέκκλιση με συμφωνία.

4. Όταν, κατά τον χρόνο της επιλογής, όλα τα άλλα σχετικά με την περίπτωση δεδομένα εντοπίζονται σε ένα ή σε περισσότερα κράτη μέλη, η επιλογή από τα μέρη εφαρμοστέου δικαίου άλλου από εκείνο κράτους μέλους δεν θίγει, όταν συντρέχει περίπτωση, την εφαρμογή διατάξεων του κοινοτικού δικαίου, όπως αυτές εφαρμόζονται στο κράτος μέλος του δικάζοντος δικαστή, από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία.

5. Η ύπαρξη και το κύρος της συμφωνίας των μερών ως προς την επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου καθορίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 10, 11 και 13.»

15 Κατά το άρθρο 4 του κανονισμού Ρώμη I, με τίτλο «Εφαρμοστέο δίκαιο ελλείψει επιλογής»:

«1. Ελλείψει επιλογής του εφαρμοστέου στη σύμβαση δικαίου σύμφωνα με το άρθρο 3 και με την επιφύλαξη των άρθρων 5 έως 8, το εφαρμοστέο δίκαιο στη σύμβαση καθορίζεται ως εξής:

[...]

β) η σύμβαση παροχής υπηρεσιών διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία ο πάροχος υπηρεσίας έχει τη συνήθη διαμονή του·

γ) η σύμβαση που έχει ως αντικείμενο εμπράγματο δικαίωμα επί ακινήτου ή μίσθωση ακινήτου διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία ευρίσκεται το ακίνητο·

δ) παρά το στοιχείο γ), η μίσθωση ακινήτου που συνάπτεται για προσωρινή ιδιωτική χρήση μέγιστης διάρκειας έξι συνεχών μηνών διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία ο ιδιοκτήτης έχει τη συνήθη διαμονή του, εφόσον ο μισθωτής είναι φυσικό πρόσωπο και έχει τη συνήθη διαμονή του στην ίδια χώρα·

[...]

2. Όταν η σύμβαση δεν καλύπτεται από την παράγραφο 1 ή όταν τα στοιχεία της σύμβασης καλύπτονται από περισσότερα του ενός από τα στοιχεία α) έως η) της παραγράφου 1, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία το μέρος το οποίο οφείλει να εκπληρώσει τη χαρακτηριστική παροχή (characteristic performance) της σύμβασης έχει τη συνήθη διαμονή του.

3. Όταν από το σύνολο των περιστάσεων της υπόθεσης προκύπτει ότι η σύμβαση συνδέεται προδήλως στενότερα με χώρα άλλη από εκείνη στην οποία αναφέρονται οι παράγραφοι 1 ή 2, εφαρμόζεται το δίκαιο αυτής της άλλης χώρας.

4. Εφόσον το εφαρμοστέο δίκαιο δεν μπορεί να καθορισθεί σύμφωνα με τις παραγράφους 1 ή 2, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας με την οποία συνδέεται στενότερα.»

16 Το άρθρο 6 του κανονισμού ορίζει τα εξής:

«1. Με την επιφύλαξη των άρθρων 5 και 7, η σύμβαση που συνάπτει φυσικό πρόσωπο για σκοπό που μπορεί να θεωρηθεί ξένος προς την επαγγελματική του δραστηριότητα (“ο καταναλωτής”) με άλλο πρόσωπο που ενεργεί στο πλαίσιο της άσκησης της επαγγελματικής του δραστηριότητας (“ο επαγγελματίας”), διέπεται από το δίκαιο της χώρας όπου ο καταναλωτής έχει τη συνήθη διαμονή του, εφόσον ο επαγγελματίας:

- α) ασκεί τις εμπορικές ή επαγγελματικές του δραστηριότητες στη χώρα όπου ο καταναλωτής έχει τη συνήθη διαμονή του· ή
- β) με οιοδήποτε μέσο κατευθύνει αυτές τις δραστηριότητές του σε αυτή τη χώρα ή σε διάφορες χώρες μεταξύ των οποίων και η συγκεκριμένη χώρα,

και η σύμβαση εμπίπτει στο πεδίο των εν λόγω δραστηριοτήτων.

2. Παρά την παράγραφο 1, τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να επιλέξουν το εφαρμοστέο δίκαιο σε μια σύμβαση, που πληροί τις απαιτήσεις της παραγράφου 1, σύμφωνα με το άρθρο 3. Η επιλογή αυτή δεν μπορεί, ωστόσο, να έχει ως αποτέλεσμα να στερήσει τον καταναλωτή από την προστασία που του εξασφαλίζουν οι διατάξεις από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία, σύμφωνα με το δίκαιο που θα ήταν εφαρμοστέο βάσει της παραγράφου 1 ελλείψει επιλογής.

3. Αν δεν πληρούνται οι απαιτήσεις της παραγράφου 1 στοιχεία α) ή β), το εφαρμοστέο δίκαιο στη σύμβαση μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία καθορίζεται σύμφωνα με τα άρθρα 3 και 4.

4. Οι παράγραφοι 1 και 2 δεν εφαρμόζονται:

- α) στη σύμβαση παροχής υπηρεσιών, όταν οι οφειλόμενες στον καταναλωτή υπηρεσίες πρέπει να παρασχεθούν αποκλειστικά σε χώρα άλλη από εκείνη της συνήθους διαμονής του·

[...]

- γ) τη σύμβαση που αφορά εμπράγματο δικαίωμα επί ακινήτου ή μίσθωση ακινήτου πλην των συμβάσεων που αφορούν δικαίωμα χρήσης ακινήτου υπό καθεστώς χρονομεριστικής μίσθωσης κατά την έννοια της οδηγίας [94/47]·

[...]».

17 Το άρθρο 9 του εν λόγω κανονισμού, το οποίο επιγράφεται «Υπερισχύουσες διατάξεις αναγκαστικού δικαίου», έχει ως εξής:

«1. Οι υπερισχύουσες διατάξεις αναγκαστικού δικαίου είναι κανόνες η τήρηση των οποίων κρίνεται πρωταρχικής σημασίας από μια χώρα για τη διασφάλιση των δημοσίων συμφερόντων της, όπως π.χ. της πολιτικής, κοινωνικής ή οικονομικής οργάνωσής της, σε τέτοιο βαθμό ώστε να επιβάλλεται η εφαρμογή τους σε κάθε περίπτωση που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής τους, ανεξάρτητα από το δίκαιο που κατά τα άλλα είναι εφαρμοστέο στη σύμβαση σύμφωνα με τον παρόντα κανονισμό.

2. Οι διατάξεις του παρόντος κανονισμού δεν μπορούν να περιορίσουν την εφαρμογή των υπερισχυουσών διατάξεων αναγκαστικού δικαίου του δικαίου του δικάζοντος δικαστή.

3. Είναι δυνατό να δοθεί ισχύς στις υπερισχύουσες διατάξεις αναγκαστικού δικαίου της χώρας όπου πρέπει να εκπληρωθούν ή έχουν εκπληρωθεί οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη σύμβαση, στο μέτρο που οι εν λόγω υπερισχύουσες διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθιστούν παράνομη την εκτέλεση της σύμβασης. Προκειμένου να κριθεί αν θα δοθεί ισχύς στις συγκεκριμένες διατάξεις, λαμβάνονται υπόψη η φύση και ο σκοπός τους καθώς και οι συνέπειες της εφαρμογής ή της μη εφαρμογής τους.»

18 Το άρθρο 24 του ίδιου κανονισμού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Σχέση με τη σύμβαση της Ρώμης», προβλέπει τα εξής:

«1. Ο παρών κανονισμός αντικαθιστά τη σύμβαση της Ρώμης στα κράτη μέλη, εξαιρουμένων των εδαφών των κρατών μελών τα οποία υπάγονται στο εδαφικό πεδίο εφαρμογής της εν λόγω σύμβασης και στα οποία ο παρών κανονισμός δεν εφαρμόζεται κατ' εφαρμογή του άρθρου 299 [ΕΚ].

2. Κατά το μέτρο που ο παρών κανονισμός αντικαθιστά τις διατάξεις της σύμβασης της Ρώμης, κάθε παραπομπή στην εν λόγω σύμβαση νοείται ως παραπομπή στον παρόντα κανονισμό.»

19 Το άρθρο 28 του κανονισμού Ρώμη I, με τίτλο «Διαχρονική εφαρμογή», ορίζει τα εξής:

«Ο παρών κανονισμός εφαρμόζεται στις συμβάσεις που συνάπτονται από τις 17 Δεκεμβρίου 2009.»

Η οδηγία 93/13/ΕΚ

20 Κατά το άρθρο 3 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29):

«1. Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.

2. Θεωρείται πάντοτε ότι η ρήτρα δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, όταν έχει συνταχθεί εκ των προτέρων και όταν ο καταναλωτής, εκ των πραγμάτων, δε μπόρεσε να επηρεάσει το περιεχόμενό της, ιδίως στα πλαίσια μιας σύμβασης προσχώρησης.

Το γεγονός ότι για ορισμένα στοιχεία κάποιας ρήτρας ή για μια μεμονωμένη ρήτρα υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση, δεν αποκλείει την εφαρμογή του παρόντος άρθρου στο υπόλοιπο μιας σύμβασης, εάν η συνολική αξιολόγηση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, παρ' όλα αυτά, πρόκειται για σύμβαση προσχώρησης.

Εάν ο επαγγελματίας ισχυρίζεται ότι για μια τυποποιημένη ρήτρα υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση, φέρει το βάρος της απόδειξης.

3. Το παράρτημα περιέχει ενδεικτικό και μη εξαντλητικό κατάλογο ρητρών που είναι δυνατόν να κηρυχθούν καταχρηστικές.»

Το ισπανικό δίκαιο

- 21 Ο Ley 42/1998, sobre derechos de aprovechamiento por turno de bienes inmuebles de uso turístico y normas tributarias (νόμος 42/1998, περί δικαιωμάτων χρήσεως τουριστικών ακινήτων υπό καθεστώς χρονομεριστικής μισθώσεως και περί φορολογικών μέτρων), της 15ης Δεκεμβρίου 1998 (BOE αριθ. 300, της 16ης Δεκεμβρίου 1998, σ. 42076), έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 22 Στις 6 Οκτωβρίου 2018 ο NM, Βρετανός καταναλωτής κάτοικος Ηνωμένου Βασιλείου, συνήψε, μέσω του υποκαταστήματος στην Ισπανία της Club La Costa (UK), η οποία εδρεύει στο Ηνωμένο Βασίλειο (στο εξής: Club La Costa), σύμβαση για δικαιώματα χρήσεως τουριστικών καταλυμάτων υπό καθεστώς χρονομεριστικής μισθώσεως (στο εξής: επίμαχη σύμβαση), για την οποία το αιτούν δικαστήριο αναφέρει ότι δεν έχει ως αντικείμενο ούτε εμπράγματο δικαίωμα επί ακινήτου ούτε δικαίωμα μισθώσεως.
- 23 Ο NM ενήγαγε την ανωτέρω εταιρία και άλλες εταιρίες ανήκουσες στον ίδιο όμιλο, με τις οποίες επίσης συνδεόταν συμβατικώς, αλλά οι οποίες δεν έχουν σχέση με τη συγκεκριμένη σύμβαση.
- 24 Όλες οι εναγόμενες της κύριας δίκης εταιρίες είναι εγκατεστημένες στο Ηνωμένο Βασίλειο, πλην της European Resorts & Hotels, η οποία είναι εγκατεστημένη στην Ισπανία. Εξάλλου, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι η Club La Costa κατευθύνει την εμπορική της δραστηριότητα όχι μόνο στην Ισπανία, αλλά και σε άλλες χώρες, μεταξύ των οποίων το Ηνωμένο Βασίλειο.
- 25 Η επίδικη σύμβαση περιέχει ρήτρα η οποία ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι η σύμβαση εμπίπτει στην αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία των δικαστηρίων της Αγγλίας και της Ουαλίας και ότι εφαρμοστέο είναι το δίκαιο της Αγγλίας και της Ουαλίας.
- 26 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης είναι κρίσιμη προκειμένου να καθορισθεί, στο πλαίσιο της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί, η οποία αφορά το κύρος ή την ακυρότητα της συμβάσεως αυτής, αν τα ισπανικά δικαστήρια έχουν διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσουν τη διαφορά και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, ποιο είναι το δίκαιο βάσει του οποίου πρέπει να εκτιμηθεί το κύρος ή η ακυρότητα της εν λόγω συμβάσεως.
- 27 Πάντως, όσον αφορά συμβάσεις όπως η επίμαχη, τα ισπανικά δικαστήρια υιοθετούν αποκλίνουσες προσεγγίσεις.
- 28 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά, αφενός, ότι η αποκλειστική διεθνής δικαιοδοσία που προβλέπεται στο άρθρο 24, σημείο 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια δεν μπορεί να εφαρμοσθεί, δεδομένου ότι ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του αντικειμένου της επίμαχης συμβάσεως αποκλείει τη σύσταση εμπράγματου δικαιώματος επί ακινήτου ή την ύπαρξη μισθώσεως ακινήτου, και, αφετέρου, ότι η σύμβαση πρέπει να χαρακτηριστεί ως «σύμβαση καταναλωτών» κατά την έννοια του άρθρου 17, παράγραφος 1, του ανωτέρου κανονισμού. Εξ αυτού συνάγει ότι είναι δυνατόν να εφαρμοσθεί ο κανόνας διεθνούς δικαιοδοσίας του άρθρου 18, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού, ο οποίος παρέχει στον καταναλωτή τη δυνατότητα να ασκήσει αγωγή όχι μόνον ενώπιον των δικαστηρίων του τόπου κατοικίας του, αλλά και ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου έχει την κατοικία του «ο αντισυμβαλλόμενος».

- 29 Συναφώς, στη νομολογία των ισπανικών δικαστηρίων υπάρχουν επίσης αποκλίνουσες ερμηνείες όχι μόνον ως προς την έννοια του «αντισυμβαλλομένου», αλλά και ως προς τον καθορισμό του τόπου κατοικίας του, σύμφωνα με το άρθρο 62 του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, το οποίο παραπέμπει στο εθνικό δίκαιο του επιληφθέντος δικαστηρίου, ή, αν ο «αντισυμβαλλόμενος» είναι νομικό πρόσωπο, σύμφωνα με το άρθρο 63 του κανονισμού αυτού, το οποίο ορίζει την κατοικία ως τον τόπο της καταστατικής έδρας, της κεντρικής διοίκησης ή της κύριας εγκατάστασης του προσώπου αυτού. Ειδικότερα, όσον αφορά το Ηνωμένο Βασίλειο, ως «καταστατική έδρα» νοείται ο τόπος του «registered office», ελλείψει δε αυτού νοείται το «place of incorporation» (ο τόπος ιδρύσεως), ελλείψει δε και αυτού ο τόπος δυνάμει της νομοθεσίας του οποίου πραγματοποιήθηκε η «formation» (σύσταση) του νομικού προσώπου.
- 30 Σύμφωνα με μια πρώτη τάση της νομολογίας, παρά την επιλογή του δικαστηρίου που έχει διεθνή δικαιοδοσία στην οποία μπορεί να προβεί ο καταναλωτής δυνάμει του άρθρου 18, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, είναι αδύνατο να του αναγνωρισθεί η εξουσία να διευρύνει την επιλογή αυτή ασκώντας αγωγή κατά μη συμβαλλομένου προσώπου ενώπιον δικαστηρίου που τον εξυπηρετεί. Κατά συνέπεια, αποκλείεται η διεθνής δικαιοδοσία των ισπανικών δικαστηρίων όταν ο καταναλωτής δεν έχει την κατοικία του στην Ισπανία και όλα τα εναγόμενα νομικά πρόσωπα έχουν την κατοικία τους στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το ίδιο ισχύει όταν ορισμένες εταιρίες έχουν την κατοικία τους στην Ισπανία, αλλά είναι ξένες προς την επίμαχη σύμβαση ή όταν η αγωγή αφορά εταιρίες με κατοικία στην Ισπανία οι οποίες έχουν συνάψει συμβάσεις παρεπόμενες αυτής της οποίας η ακυρότητα προβάλλεται.
- 31 Αντιθέτως, σύμφωνα με μια δεύτερη τάση της νομολογίας, δεν εξετάζεται το ζήτημα ποιος είναι «ο αντισυμβαλλόμενος» και πώς μπορεί να καθορισθεί ο τόπος κατοικίας του. Κατά την εν λόγω νομολογιακή τάση, το άρθρο 63, παράγραφος 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια δημιουργεί πραγματικό τεκμήριο, οπότε εναπόκειται στον «αντισυμβαλλόμενο» να αποδείξει ότι η εγκατάστασή του αντιστοιχεί στην καταστατική του έδρα, δεδομένου ότι, στην αντίθετη περίπτωση, αν αποδειχθεί ότι ο όμιλος εταιριών στον οποίο ανήκει «ο αντισυμβαλλόμενος» ασκεί δραστηριότητες στην Ισπανία, δικαιολογείται η διεθνής δικαιοδοσία των ισπανικών δικαστηρίων.
- 32 Πάντως, κατά το αιτούν δικαστήριο, μια τέτοια ερμηνεία είναι αντίθετη όχι μόνον προς το γράμμα του άρθρου 18, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, αλλά και προς τον σκοπό ή την οικονομία της διατάξεως αυτής, η οποία επιτρέπει, βεβαίως, στον καταναλωτή να μην εφαρμόζει τη γενική δωσιδικία της κατοικίας του εναγομένου, χωρίς ωστόσο να φθάνει μέχρι του σημείου να του παρέχει τη δυνατότητα να διαμορφώνει την κατοικία του εναγομένου κατά τρόπον ώστε η έννοια της κατοικίας να μπορεί να καταστρατηγηθεί όταν η κατοικία αυτή συμπίπτει με την κατοικία του ενάγοντος.
- 33 Όσον αφορά το εφαρμοστέο δίκαιο, το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις του κανονισμού Ρώμη Ι, ήτοι το άρθρο του 3, παράγραφος 1, οι συμβάσεις διέπονται από το δίκαιο που επέλεξαν τα μέρη ή, ελλείψει επιλογής, από το δίκαιο που καθορίζεται βάσει των διαφόρων κριτηρίων του άρθρου 4, παράγραφοι 1 και 3, του κανονισμού αυτού, τα οποία συμπληρώνονται, εφόσον παρίσταται ανάγκη, με το κριτήριο που προβλέπεται στο εν λόγω άρθρο 4, παράγραφος 4, το οποίο παραπέμπει στο δίκαιο της χώρας με την οποία συνδέεται στενότερα η σύμβαση. Πέραν αυτών των γενικών διατάξεων, ο εν λόγω κανονισμός περιέχει ειδικές διατάξεις, μεταξύ των οποίων αυτές που έχουν εφαρμογή στις συμβάσεις καταναλωτών.

- 34 Κατά το αιτούν δικαστήριο, το άρθρο 6 του κανονισμού Ρώμη Ι θεσπίζει το ακόλουθο καθεστώς: τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να επιλέξουν το εφαρμοστέο στη σχετική σύμβαση δίκαιο, υπό την προϋπόθεση ότι η επιλογή αυτή δεν έχει ως αποτέλεσμα να στερεί τον ενδιαφερόμενο καταναλωτή από την προστασία που του εξασφαλίζουν οι αναγκαστικοί δικαίου διατάξεις του δικαίου που θα ήταν εφαρμοστέο ελλείψει επιλογής, δηλαδή του δικαίου της χώρας στην οποία ο καταναλωτής έχει τη συνήθη διαμονή του, εφόσον ο αντισυμβαλλόμενος πληροί ορισμένες προϋποθέσεις σχετικά με τον τρόπο ασκήσεως των δραστηριοτήτων του. Σε αντίθετη περίπτωση, εφαρμόζονται τα γενικά κριτήρια των άρθρων 3 και 4 του κανονισμού Ρώμη Ι.
- 35 Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι ρήτρα συμβάσεως προβλέπуща την εφαρμογή του δικαίου της Αγγλίας και της Ουαλίας αποσκοπεί στην καταστρατήγηση οποιουδήποτε προστατευτικού κανόνα του καθεστώτος που θα είχε εφαρμογή ελλείψει της ρήτρας αυτής, δεδομένου ότι το εν λόγω καθεστώς διέπεται επίσης από το δίκαιο της Αγγλίας και της Ουαλίας.
- 36 Εντούτοις, ορισμένα εθνικά δικαστήρια εκτιμούν ότι μια τέτοια ρήτρα περί του εφαρμοστέου δικαίου είναι άκυρη, δεδομένου ότι πρόκειται για προδιατυπωμένη ρήτρα περιλαμβανόμενη σε γενικούς όρους, από τη διατύπωση της οποίας προκύπτει ότι επιβλήθηκε από τον επαγγελματία που συνέταξε τη ρήτρα και ότι δεν απορρέει από συμφωνία ελευθέρως συνυμολογηθείσα μεταξύ των μερών. Ωστόσο, ούτε οι διατάξεις του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη Ι ούτε η νομολογία του Δικαστηρίου αντιτίθενται στην ύπαρξη ρητρών κατά το μάλλον ή ήττον τυποποιημένων στους γενικούς όρους συμβάσεων.
- 37 Επιπλέον, τα εν λόγω εθνικά δικαστήρια εκτιμούν ότι, δεδομένου ότι ο σκοπός του άρθρου 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη Ι είναι η προστασία των καταναλωτών και όχι των λοιπών συμβαλλομένων μερών, τα μέρη αυτά δεν μπορούν να επικαλεσθούν την εφαρμογή της ως άνω διατάξεως αν ο καταναλωτής παραλείψει να το πράξει και ότι, επομένως, θα πρέπει να εφαρμοσθεί το άρθρο 6, παράγραφος 3, του κανονισμού Ρώμη Ι, το οποίο παραπέμπει στους γενικούς κανόνες των άρθρων 3 και 4 του εν λόγω κανονισμού.
- 38 Κατά το αιτούν δικαστήριο, μια τέτοια ερμηνεία θα αντέβαινε στη νομολογία του Δικαστηρίου κατά την οποία οι νομικές έννοιες που προβλέπονται στο δίκαιο της Ένωσης είναι αυτοτελείς έννοιες οι οποίες πρέπει να ερμηνεύονται σύμφωνα με τις αρχές του δικαίου της Ένωσης.
- 39 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Juzgado de Primera Instancia nº 2 de Fuengirola (πρωτοδικείο αριθ. 2 της Fuengirola, Ισπανία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Σε περιπτώσεις συμβάσεων καταναλωτών στις οποίες τυγχάνει εφαρμογής το άρθρο 18, παράγραφος 1, του [κανονισμού Βρυξέλλες Ια], συνάδει προς τον εν λόγω κανονισμό ερμηνεία του όρου “αντισυμβαλλόμενος” της διατάξεως αυτής, υπό την έννοια ότι αναφέρεται αποκλειστικά σε αυτόν που υπέγραψε τη σύμβαση και όχι σε άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα πέραν εκείνων που πράγματι την υπέγραψαν;
- 2) Αν ο όρος “αντισυμβαλλόμενος» έχει την έννοια ότι αναφέρεται μόνο σε αυτόν που πράγματι υπέγραψε τη σύμβαση, στην περίπτωση που τόσο ο καταναλωτής όσο και ο “αντισυμβαλλόμενος” έχουν την κατοικία τους εκτός Ισπανίας, συνάδει προς το άρθρο 18, παράγραφος 1, του [κανονισμού Βρυξέλλες Ια], η ερμηνεία ότι δεν θεμελιώνεται διεθνής δικαιοδοσία των ισπανικών δικαστηρίων, όταν ο επιχειρηματικός όμιλος στον οποίο ανήκει ο

“αντισυμβαλλόμενος” περιλαμβάνει εταιρίες με κατοικία στην Ισπανία, οι οποίες δεν συμμετείχαν στην υπογραφή της σύμβασης ή υπέγραψαν συμβάσεις άλλες από εκείνη που ζητείται να κηρυχθεί άκυρη;

- 3) Αν ο “αντισυμβαλλόμενος” κατά το άρθρο 18, παράγραφος 1, του [κανονισμού Βρυξέλλες Ια], αποδείξει ότι έχει την κατοικία του στο Ηνωμένο Βασίλειο σύμφωνα με το άρθρο 63, παράγραφος 2, του κανονισμού αυτού, συνάδει προς τη διάταξη αυτή η ερμηνεία ότι η κατά τα ανωτέρω καθοριζόμενη κατοικία περιορίζει τη δυνατότητα επιλογής βάσει του άρθρου 18, παράγραφος 1; Επιπλέον, μπορεί [το ως άνω άρθρο 63, παράγραφος 2] να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν περιορίζεται στην εισαγωγή ενός απλού “πραγματικού τεκμηρίου”, ότι το τεκμήριο αυτό δεν ανατρέπεται αν ο “αντισυμβαλλόμενος” ασκεί δραστηριότητες εκτός του τόπου δωσδικίας της κατοικίας του και ότι “ο αντισυμβαλλόμενος” δεν φέρει το βάρος αποδείξεως ότι η κατοικία του, όπως καθορίζεται βάσει της διατάξεως [του άρθρου 63, παράγραφος 2,] συμπίπτει με τον τόπο ασκήσεως των δραστηριοτήτων του;

Όσον αφορά τον [κανονισμό Ρώμη Ι]:

- 4) Σε περίπτωση συμβάσεων καταναλωτών στις οποίες εφαρμόζεται ο [κανονισμός Ρώμη Ι], συνάδει προς το άρθρο 3 του κανονισμού αυτού η ερμηνεία ότι είναι έγκυρες και τυγχάνουν εφαρμογής οι ρήτρες καθορισμού του εφαρμοστέου δικαίου οι οποίες ενσωματώνονται στους “γενικούς όρους” της σύμβασης που υπέγραψαν τα μέρη ή οι οποίες περιλαμβάνονται σε χωριστό έγγραφο στο οποίο παραπέμπει ρητώς η σύμβαση και του οποίου η παράδοση στον καταναλωτή αποδεικνύεται;
- 5) Στην περίπτωση συμβάσεων καταναλωτών στις οποίες τυγχάνει εφαρμογής ο [κανονισμός Ρώμη Ι], συνάδει προς το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού η ερμηνεία ότι δυνατότητα επικλήσεως της διατάξεως έχει τόσο ο καταναλωτής όσο και ο αντισυμβαλλόμενος;
- 6) Στην περίπτωση συμβάσεων καταναλωτών στις οποίες τυγχάνει εφαρμογής ο [κανονισμός Ρώμη Ι], συνάδει προς το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού η ερμηνεία ότι, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του, η εφαρμογή του δικαίου που προβλέπεται στη διάταξη αυτή πρέπει σε κάθε περίπτωση να προκρίνεται σε σχέση με την εφαρμογή του δικαίου που προβλέπεται στο άρθρο 6, παράγραφος 3, έστω και αν το τελευταίο είναι ευνοϊκότερο για τον καταναλωτή στη συγκεκριμένη περίπτωση;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου και του δευτέρου ερωτήματος

- 40 Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ’ ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια έχει την έννοια ότι ο διαλαμβανόμενος στην ανωτέρω διάταξη όρος «αντισυμβαλλόμενος» αφορά αποκλειστικώς το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που είναι συμβαλλόμενο μέρος στην επίμαχη σύμβαση ή αν αφορά και άλλα πρόσωπα, ξένα προς τη σύμβαση, αλλά συνδεόμενα με το εν λόγω πρόσωπο.

- 41 Προκαταρκτικώς, υπενθυμίζεται ότι, στο μέτρο που, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 34 του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, ο εν λόγω κανονισμός καταργεί και αντικαθιστά τον κανονισμό 44/2001, ο οποίος είχε αντικαταστήσει με τη σειρά του τη Σύμβαση, της 27ης Σεπτεμβρίου 1968, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, όπως είχε τροποποιηθεί με τις διαδοχικές συμβάσεις για την προσχώρηση των νέων κρατών μελών στη Σύμβαση αυτή, η διατυπωθείσα από το Δικαστήριο ερμηνεία των διατάξεων των τελευταίων αυτών νομοθετημάτων ισχύει και για τον κανονισμό Βρυξέλλες Ια, εφόσον οι διατάξεις αυτές μπορούν να χαρακτηρισθούν ως «ισοδύναμες» (απόφαση της 20ής Μαΐου 2021, CNP, C-913/19, EU:C:2021:399, σκέψη 30 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 42 Πρέπει επίσης να υπομνησθεί ότι οι περιεχόμενοι στα άρθρα 17 έως 19 του κανονισμού Βρυξέλλες Ια κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας σε συμβάσεις καταναλωτών επιτρέπουν στον καταναλωτή να επιλέξει να ασκήσει την αγωγή του είτε ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου κατοικίας του είτε ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου έχει την κατοικία του ο αντισυμβαλλόμενος (πρβλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Primera Air Scandinavia, C-215/18, EU:C:2020:235, σκέψη 54).
- 43 Σκοπός των κανόνων αυτών είναι να εξασφαλίσουν την προσήκουσα προστασία στον καταναλωτή ως συμβαλλόμενο ο οποίος τεκμαίρεται ότι από οικονομικής απόψεως είναι ασθενέστερος και ότι από νομικής απόψεως έχει λιγότερη πείρα από τον αντισυμβαλλόμενο του επαγγελματία, ώστε να μην αποθαρρύνεται ο καταναλωτής να προσφύγει στη δικαιοσύνη υποχρεούμενος να ασκήσει αγωγή ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους στο έδαφος του οποίου κατοικεί ο αντισυμβαλλόμενός του (πρβλ. απόφαση της 20ής Ιανουαρίου 2005, Gruber, C-464/01, EU:C:2005:32, σκέψη 34 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 44 Συναφώς, το άρθρο 17 του κανονισμού Βρυξέλλες Ια εξαρτά την εφαρμογή των εν λόγω κανόνων από την προϋπόθεση ότι η σύμβαση έχει συναφθεί από τον καταναλωτή για σκοπό που θεωρείται ξένος προς την επαγγελματική του δραστηριότητα με πρόσωπο το οποίο ασκεί εμπορικές ή επαγγελματικές δραστηριότητες στο έδαφος του κράτους μέλους κατοικίας του καταναλωτή ή το οποίο κατευθύνει, με οποιοδήποτε τρόπο, τις δραστηριότητες αυτές σε αυτό το κράτος μέλος ή σε διάφορα κράτη, συμπεριλαμβανομένου του εν λόγω κράτους μέλους, και από την προϋπόθεση ότι η σύμβαση εμπίπτει στο πεδίο των εν λόγω δραστηριοτήτων.
- 45 Στο μέτρο που οι ίδιοι κανόνες συνιστούν παρέκκλιση τόσο από τον γενικό κανόνα δικαιοδοσίας του άρθρου 4, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού, βάσει του οποίου διεθνή δικαιοδοσία έχουν τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου έχει την κατοικία του ο εναγόμενος, όσο και από τον κανόνα ειδικής δικαιοδοσίας επί διαφορών εκ συμβάσεως, τον οποίο θέτει το άρθρο 7, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού, οι εν λόγω κανόνες χρήζουν σε κάθε περίπτωση στενής ερμηνείας η οποία δεν πρέπει να βαίνει πέραν των περιπτώσεων που ρητώς προβλέπονται σε αυτούς (πρβλ. αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2019, Kerr, C-25/18, EU:C:2019:376, σκέψη 22, και της 26ης Μαρτίου 2020, Primera Air Scandinavia, C-215/18, EU:C:2020:235, σκέψη 55 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 46 Περαιτέρω, οι έννοιες που χρησιμοποιούνται από τον κανονισμό Βρυξέλλες Ια, και, ιδίως, αυτές που περιλαμβάνονται στο άρθρο 18, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού, πρέπει να ερμηνεύονται αυτοτελώς, με αναφορά κυρίως στο σύστημα και στους σκοπούς του εν λόγω κανονισμού, και τούτο προς διασφάλιση της ομοιόμορφης εφαρμογής του εντός όλων των κρατών μελών (απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2015, Kolassa, C-375/13, EU:C:2015:37, σκέψη 22).

- 47 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται κατά πόσον οι προϋποθέσεις που μνημονεύθηκαν στη σκέψη 44 της παρούσας αποφάσεως μπορούν να θεωρηθούν ότι πληρούνται όσον αφορά πρόσωπο το οποίο, μολοντί δεν έχει σχέση με τη συναφθείσα από τον οικείο καταναλωτή σύμβαση, συνδέεται με αυτόν κατ' άλλον τρόπο.
- 48 Συναφώς, καθοριστική σημασία για την εφαρμογή των κανόνων δικαιοδοσίας για τις συμβάσεις καταναλωτών, οι οποίοι περιλαμβάνονται στα άρθρα 17 έως 19 του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, έχει το να είναι οι διάδικοι επίσης και συμβαλλόμενοι στην οικεία σύμβαση (πρβλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, *Primera Air Scandinavia*, C-215/18, EU:C:2020:235, σκέψη 58).
- 49 Τα εν λόγω άρθρα 17 έως 19 κάνουν ρητώς λόγο για «συμβάσεις [...] [που καταρτίζονται από] καταναλωτή», για «αντισυμβαλλόμεν[ο] του καταναλωτή», για «αντισυμβαλλόμενο» στη σύμβαση καταναλωτή, ή ακόμη για συμφωνίες παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας συναφθείσες «μεταξύ καταναλωτή και αντισυμβαλλομένου» (πρβλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, *Primera Air Scandinavia*, C-215/18, EU:C:2020:235, σκέψη 59).
- 50 Οι αναφορές αυτές συνηγορούν υπέρ μιας ερμηνείας βάσει της οποίας, για την εφαρμογή των εν λόγω άρθρων 17 έως 19, η αγωγή του καταναλωτή μπορεί να ασκηθεί μόνον κατά του αντισυμβαλλομένου του (πρβλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, *Primera Air Scandinavia*, C-215/18, EU:C:2020:235, σκέψη 60).
- 51 Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι οι προβλεπόμενοι στο άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια κανόνες δικαιοδοσίας για τις συμβάσεις καταναλωτών εφαρμόζονται, βάσει του γράμματος της διατάξεως αυτής, μόνο σε περίπτωση αγωγής καταναλωτή κατά του αντισυμβαλλομένου του, όπερ προϋποθέτει κατ' ανάγκην τη σύναψη σύμβασης του καταναλωτή με τον συγκεκριμένο επαγγελματία (πρβλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, *Primera Air Scandinavia*, C-215/18, EU:C:2020:235, σκέψη 61 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 52 Τυχόν ερμηνεία κατά την οποία οι κανόνες δικαιοδοσίας για τις συμβάσεις καταναλωτών, οι οποίοι θεσπίζονται στα άρθρα 17 έως 19 του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, εφαρμόζονται και στην περίπτωση που δεν υπάρχει σύμβαση μεταξύ του καταναλωτή και του επαγγελματία δεν θα ήταν σύμφωνη προς τον σκοπό ο οποίος εκτίθεται στην αιτιολογική σκέψη 15 του ως άνω κανονισμού και συνίσταται στην εξασφάλιση υψηλού βαθμού προβλεψιμότητας όσον αφορά την απονομή διεθνούς δικαιοδοσίας (πρβλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, *Primera Air Scandinavia*, C-215/18, EU:C:2020:235, σκέψη 62).
- 53 Πράγματι, η δυνατότητα του καταναλωτή να εναγάγει τον επαγγελματία ενώπιον του δικαστηρίου στην περιφέρεια του οποίου κατοικεί ο καταναλωτής αντισταθμίζεται από την απαίτηση να έχει συναφθεί μεταξύ τους σύμβαση, από την οποία απορρέει η εν λόγω προβλεψιμότητα για τον εναγόμενο (πρβλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, *Primera Air Scandinavia*, C-215/18, EU:C:2020:235, σκέψη 63).
- 54 Επιπλέον, μολοντί το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ο όρος «αντισυμβαλλόμενος», ο οποίος προβλέπεται στο άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, έχει την έννοια ότι περιλαμβάνει και το πρόσωπο που έχει συμβληθεί με τον επιχειρηματία με τον οποίο ο καταναλωτής έχει συνάψει τη σύμβαση αυτή και το οποίο εδρεύει στο έδαφος του κράτους μέλους της κατοικίας του καταναλωτή (απόφαση της 14ης Νοεμβρίου 2013, *Maletic*, C-478/12, EU:C:2013:735, σκέψη 32), εντούτοις η ερμηνεία αυτή στηριζόταν σε συγκεκριμένες περιστάσεις,

υπό τις οποίες ο καταναλωτής ήταν εξαρχής άρρηκτα συνδεδεμένος συμβατικώς με δύο πρόσωπα (απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, *Primera Air Scandinavia*, C-215/18, EU:C:2020:235, σκέψη 64 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

55. Εν προκειμένω, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η επίμαχη σύμβαση, την κήρυξη της ακυρότητας της οποίας ζητεί ο ενάγων της κύριας δίκης, συνήφθη με μία και μόνη εταιρία, ήτοι την Club La Costa, ενώ οι λοιπές εναγόμενες της κύριας δίκης εταιρίες είχαν συμβληθεί με τον ανωτέρω ενάγοντα στο πλαίσιο άλλων συμβάσεων, οπότε δεν εμπίπτουν στην έννοια του «αντισυμβαλλομένου» του άρθρου 18, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια.
56. Όσον αφορά το ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου σχετικά με την επιρροή που ασκεί το γεγονός ότι ο «αντισυμβαλλόμενος» ανήκει σε όμιλο εταιριών επί της υπάρξεως διεθνούς δικαιοδοσίας βάσει των διατάξεων του κανονισμού Βρυξέλλες Ια σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία σε συμβάσεις καταναλωτών, επισημαίνεται ότι, με εξαίρεση το άρθρο 17, παράγραφος 2, του ανωτέρω κανονισμού, το οποίο προβλέπει εναλλακτικό συνδεδετικό στοιχείο όταν ο αντισυμβαλλόμενος του καταναλωτή δεν έχει την κατοικία του στο έδαφος κράτους μέλους, αλλά διαθέτει υποκατάστημα, πρακτορείο ή οποιαδήποτε άλλη εγκατάσταση σε κράτος μέλος, τα άρθρα 17 έως 19 του εν λόγω κανονισμού δεν περιέχουν κανένα στοιχείο βάσει του οποίου να μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται συνδεδετικό στοιχείο στηριζόμενο στην ιδιότητα του μέλους ομίλου εταιριών.
57. Επιπλέον, τυχόν ερμηνεία των εν λόγω άρθρων 17 έως 19 βάσει της οποίας θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ο αντισυμβαλλόμενος ενός καταναλωτή ανήκει σε όμιλο εταιριών, με αποτέλεσμα να επιτρέπεται στον καταναλωτή να ασκήσει αγωγή ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου έχει την κατοικία της κάθε εταιρία που ανήκει στον όμιλο, θα αντέβαινε προδήλως στους σκοπούς της προβλεψιμότητας των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας που προβλέπει ο κανονισμός Βρυξέλλες Ια και, ως εκ τούτου, θα αντέβαινε στην αρχή της ασφάλειας δικαίου.
58. Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο και στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα προσηκεί η απάντηση ότι το άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια έχει την έννοια ότι ο διαλαμβανόμενος στην εν λόγω διάταξη όρος «αντισυμβαλλόμενος» πρέπει να νοηθεί ως αφορών αποκλειστικώς το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που είναι συμβαλλόμενο μέρος στην επίμαχη σύμβαση και όχι άλλα πρόσωπα, ξένα προς τη σύμβαση, ακόμη και αν συνδέονται με το συγκεκριμένο πρόσωπο.

Επί του τρίτου ερωτήματος

59. Με το τρίτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 63, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια έχει την έννοια ότι ο καθορισμός, σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, της κατοικίας του «αντισυμβαλλομένου», κατά το άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού, περιορίζει την επιλογή στην οποία μπορεί να προβεί ο καταναλωτής βάσει του άρθρου 18, παράγραφος 1. Εξάλλου, διερωτάται ως προς το βάρος αποδείξεως για τον καθορισμό της εν λόγω κατοικίας.
60. Προκαταρκτικώς, υπογραμμίζεται ότι, αντιθέτως προς την κατοικία των φυσικών προσώπων, ως προς την οποία το άρθρο 62 του κανονισμού Βρυξέλλες Ια ορίζει ρητώς ότι πρέπει να καθορίζεται βάσει του εθνικού δικαίου του επιληφθέντος δικαστηρίου, ο καθορισμός της κατοικίας των εταιριών και των νομικών προσώπων γίνεται, ελλείψει ανάλογης διευκρινίσεως, βάσει αυτοτελούς ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης.

- 61 Συγκεκριμένα, από την αιτιολογική σκέψη 15 του κανονισμού Βρυξέλλες Ια προκύπτει ότι, όσον αφορά τα νομικά πρόσωπα, η κατοικία πρέπει να καθορίζεται αυτοτελώς ώστε να αυξάνεται η διαφάνεια των κοινών κανόνων και να αποφεύγονται οι συγκρούσεις δικαιοδοσίας.
- 62 Ως εκ τούτου, το άρθρο 63, παράγραφος 1, στοιχεία α' έως γ', του εν λόγω κανονισμού θέτει τρία κριτήρια για τον προσδιορισμό της κατοικίας των εταιριών και των νομικών προσώπων, ήτοι τον τόπο της καταστατικής τους έδρας, της κεντρικής τους διοικήσεως ή της κύριας εγκαταστάσεώς τους.
- 63 Δεδομένου ότι το άρθρο 63 δεν προβλέπει καμία ιεράρχηση μεταξύ των τριών αυτών κριτηρίων, εναπόκειται στον καταναλωτή να επιλέξει μεταξύ αυτών προκειμένου να καθορίσει το δικαστήριο που έχει διεθνή δικαιοδοσία σύμφωνα με το άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια.
- 64 Λόγω του σκοπού που επιδιώκουν οι προβλεπόμενοι από τον ανωτέρω κανονισμό κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας για τις συμβάσεις καταναλωτών, όπως αυτός υπομνήσθηκε στη σκέψη 43 της παρούσας αποφάσεως, ο οποίος συνίσταται στη διασφάλιση προσήκουσας προστασίας του καταναλωτή ως συμβαλλομένου ο οποίος τεκμαίρεται ως ασθενέστερος από οικονομική άποψη και ως λιγότερο έμπειρος από νομική άποψη, ο καθορισμός του τόπου κατοικίας των εταιριών και των νομικών προσώπων δυνάμει του άρθρου 63 του εν λόγω κανονισμού δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά περιορισμό των δύο εχόντων διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίων που προσφέρονται στον καταναλωτή σύμφωνα με το άρθρο 18, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού.
- 65 Επιπλέον, όσον αφορά την έννοια της «καταστατικής έδρας» του άρθρου 63, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού Βρυξέλλες Ια, η παράγραφος 2 του άρθρου παρέχει συναφώς διευκρινίσεις, και δη ότι, για την Ιρλανδία, την Κύπρο και το Ηνωμένο Βασίλειο, ως «καταστατική έδρα» νοείται ο τόπος του «registered office», ελλείψει δε αυτού νοείται το «place of incorporation» (ο τόπος ιδρύσεως του νομικού προσώπου), ελλείψει δε και αυτού ο τόπος δυνάμει της νομοθεσίας του οποίου πραγματοποιήθηκε η «formation» (σύσταση) της εταιρίας.
- 66 Λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι το άρθρο 63 του κανονισμού Βρυξέλλες Ια θεωρείται ότι παρέχει αυτοτελή ορισμό του τόπου κατοικίας των εταιριών και των νομικών προσώπων, προκειμένου να αυξηθεί η διαφάνεια των κοινών κανόνων και να διασφαλισθεί η ομοιόμορφη εφαρμογή τους σε όλα τα κράτη μέλη, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ούτε ότι οι διευκρινίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο 63, παράγραφος 2, συνιστούν απλά πραγματικά τεκμήρια τα οποία μπορούν να ανατραπούν με ανταπόδειξη, διότι άλλως θα θιγόταν ο σκοπός της προβλεψιμότητας των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας που προβλέπει ο εν λόγω κανονισμός.
- 67 Κατόπιν των ανωτέρω, στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα προσήκει η απάντηση ότι το άρθρο 63, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού Βρυξέλλες Ια έχει την έννοια ότι ο καθορισμός, σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, της κατοικίας του «αντισυμβαλλομένου», κατά το άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού, δεν συνιστά περιορισμό της επιλογής στην οποία μπορεί να προβεί ο καταναλωτής βάσει του άρθρου 18, παράγραφος 1. Συναφώς, οι διευκρινίσεις που παρέχονται στο άρθρο 63, παράγραφος 2, σχετικά με την έννοια της «καταστατικής έδρας» αποτελούν αυτοτελείς ορισμούς.

Επί του τέταρτου ερωτήματος

- 68 Με το τέταρτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 3 του κανονισμού Ρώμη I έχει την έννοια ότι αποκλείει να περιλαμβάνεται ρήτρα επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου στους γενικούς όρους συμβάσεως ή σε χωριστό έγγραφο στο οποίο παραπέμπει η σύμβαση και το οποίο παραδόθηκε στον καταναλωτή.
- 69 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι ο κανονισμός Ρώμη I προβλέπει, στο κεφάλαιο II, ομοιόμορφους κανόνες οι οποίοι καθιερώνουν την αρχή ότι προτεραιότητα δίδεται στη βούληση των μερών.
- 70 Συναφώς, κατά τον γενικό κανόνα του άρθρου 3 του κανονισμού Ρώμη I, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο που επέλεξαν τα συμβαλλόμενα μέρη. Ωστόσο, η παράγραφος 1 του άρθρου 3 απαιτεί η επιλογή αυτή να είναι ρητή ή να συνάγεται σαφώς από τις διατάξεις της συμβάσεως ή τα δεδομένα της υποθέσεως.
- 71 Όσον αφορά τις ρήτρες επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου, ο καταναλωτής τυγχάνει ειδικής προστασίας, η οποία τίθεται σε εφαρμογή με την οδηγία 93/13 και στηρίζεται στην παραδοχή ότι ο καταναλωτής ευρίσκεται σε υποδεέστερη θέση έναντι του επαγγελματία, όσον αφορά τόσο τη διαπραγματευτική ισχύ όσο και το επίπεδο πληροφόρησης, κατάσταση η οποία τον υποχρεώνει να προσχωρήσει στους όρους που έχει διατυπώσει εκ των προτέρων ο επαγγελματίας, χωρίς να έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει το περιεχόμενό τους (πρβλ. απόφαση της 23ης Απριλίου 2015, Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, σκέψη 26 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 72 Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ρήτρα επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου η οποία περιέχεται στους γενικούς όρους πώλησεως ενός επαγγελματία χωρίς να έχει αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, κατά την οποία εφαρμοστέο στην επίμαχη σύμβαση είναι το δίκαιο του κράτους μέλους της έδρας του οικείου επαγγελματία, είναι καταχρηστική, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, όταν δημιουργεί στον καταναλωτή την εσφαλμένη εντύπωση ότι στη σύμβαση εφαρμόζεται μόνον το συγκεκριμένο δίκαιο, χωρίς να τον ενημερώνει ότι απολαύει επίσης, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 2, του κανονισμού Ρώμη I, της προστασίας που του εξασφαλίζουν οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του δικαίου που θα ήταν εφαρμοστέο ελλείψει της ρήτρας αυτής (πρβλ. απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Verein für Konsumenteninformation, C-191/15, EU:C:2016:612, σκέψη 71), ήτοι οι διατάξεις του δικαίου της χώρας όπου ο καταναλωτής έχει τη συνήθη διαμονή του.
- 73 Συναφώς, το άρθρο 6, παράγραφος 2, του κανονισμού Ρώμη I ορίζει, συγκεκριμένα, ότι, σε σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία, τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να επιλέξουν το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο, διευκρινίζοντας ωστόσο ότι η επιλογή τους δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να στερήσει τον καταναλωτή από την προστασία που του εξασφαλίζουν οι διατάξεις από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία σύμφωνα με το δίκαιο το οποίο θα ήταν εφαρμοστέο, ελλείψει επιλογής, βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, του κανονισμού, το οποίο προβλέπει ότι μια τέτοια σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας όπου ο καταναλωτής έχει τη συνήθη διαμονή του (πρβλ. απόφαση της 10ης Φεβρουαρίου 2022, ShareWood Switzerland, C-595/20, EU:C:2022:86, σκέψεις 15 και 16).
- 74 Κατά συνέπεια, ρήτρα επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως είναι έγκυρη μόνον εφόσον δεν δημιουργεί στον οικείο καταναλωτή την εσφαλμένη εντύπωση ότι στην οικεία σύμβαση εφαρμόζεται μόνον το συγκεκριμένο δίκαιο, χωρίς να τον πληροφορεί ότι απολαύει επίσης, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 2, του

κανονισμού Ρώμη I, της προστασίας την οποία του εξασφαλίζουν οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του δικαίου που θα ήταν εφαρμοστέο ελλείψει της συγκεκριμένης ρήτρας, ήτοι οι διατάξεις του δικαίου της χώρας όπου ο καταναλωτής έχει τη συνήθη διαμονή του.

- 75 Εν προκειμένω, από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προκύπτει ότι η επίμαχη σύμβαση ορίζει, μέσω προδιατυπωμένης ρήτρας, ότι εφαρμοστέο είναι το δίκαιο της Αγγλίας και της Ουαλίας, όπερ φαίνεται ως εκ τούτου να συμπίπτει με το δίκαιο της χώρας όπου ο ενάγων της κύριας δίκης έχει τη συνήθη διαμονή του, το οποίο είναι ομοίως το δίκαιο της Αγγλίας και της Ουαλίας.
- 76 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3 του κανονισμού Ρώμη I έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε ρήτρα επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου η οποία περιλαμβάνεται στους γενικούς όρους συμβάσεως ή σε χωριστό έγγραφο στο οποίο παραπέμπει η σύμβαση και το οποίο παραδόθηκε στον καταναλωτή, υπό την προϋπόθεση ότι η ρήτρα πληροφορεί τον καταναλωτή ότι απολαύει, εν πάση περιπτώσει, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 2, του κανονισμού, της προστασίας την οποία του εξασφαλίζουν οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του δικαίου της χώρας όπου έχει τη συνήθη διαμονή του.

Επί του πέμπτου και έκτου ερωτήματος

- 77 Με το πέμπτο και το έκτο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη I έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση που κηρυχθεί ανίσχυρη ρήτρα επιλογής του δικαίου που είναι εφαρμοστέο σε σύμβαση καταναλωτών, αφενός, αμφότεροι οι συμβαλλόμενοι, συμπεριλαμβανομένου του επαγγελματία, μπορούν να επικαλεσθούν τη διάταξη αυτή για να καθοριστεί το εφαρμοστέο επί της εν λόγω συμβάσεως δίκαιο και, αφετέρου, το δίκαιο που καθορίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο εφαρμόζεται ακόμη και αν το δίκαιο που ορίζεται στο άρθρο 6, παράγραφος 3, ήτοι το εφαρμοστέο επί της ίδιας συμβάσεως δίκαιο σύμφωνα με τα άρθρα 3 και 4 του κανονισμού, ενδέχεται να είναι ευνοϊκότερο για τον καταναλωτή.
- 78 Συναφώς, διαπιστώνεται ότι το άρθρο 6 του κανονισμού Ρώμη I έχει όχι απλώς ειδικό, αλλά και εξαντλητικό χαρακτήρα, με αποτέλεσμα οι κανόνες συγκρούσεως νόμων τους οποίους προβλέπει το συγκεκριμένο άρθρο να μην μπορούν να τροποποιηθούν ή να συμπληρωθούν από άλλους κανόνες συγκρούσεως νόμων του ίδιου κανονισμού, εκτός αν ειδική διάταξη του εν λόγω άρθρου παραπέμπει ρητώς σε αυτούς (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 20ής Οκτωβρίου 2022, ROI Land Investments, C-604/20, EU:C:2022:807, σκέψεις 40 και 41).
- 79 Όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 23 του κανονισμού Ρώμη I, είναι σημαντικό να προστατεύονται τα συμβαλλόμενα μέρη που θεωρούνται ασθενέστερα μέσω κανόνων συγκρούσεως νόμων οι οποίοι, σε σύγκριση με τους γενικούς κανόνες, είναι ευνοϊκότεροι για τα συμφέροντά τους.
- 80 Εξάλλου, και λαμβανομένου υπόψη ότι οι κανόνες του άρθρου 6 του κανονισμού Ρώμη I αποσκοπούν στην προστασία του καταναλωτή, το ζήτημα ποιος εκ των δύο συμβαλλομένων στην επίμαχη σύμβαση τους επικαλείται δεν ασκεί επιρροή, οπότε μπορεί και ο επαγγελματίας να επικαλεσθεί τους κανόνες αυτούς.

- 81 Συνακόλουθα, το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη I ορίζει ότι η σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία διέπεται από το δίκαιο της χώρας όπου ο καταναλωτής έχει τη συνήθη διαμονή του, υπό την προϋπόθεση ότι τηρούνται οι προϋποθέσεις της εν λόγω διατάξεως.
- 82 Επιπλέον, το άρθρο 6, παράγραφος 2, του κανονισμού Ρώμη I προβλέπει ρητώς ότι τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν, σύμφωνα με το άρθρο 3 του κανονισμού, να επιλέξουν το εφαρμοστέο σε μια τέτοια σύμβαση δίκαιο, υπό την προϋπόθεση ότι η επιλογή τους δεν έχει ως αποτέλεσμα να στερεί τον καταναλωτή από την προστασία την οποία του εξασφαλίζουν οι διατάξεις από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία σύμφωνα με το δίκαιο το οποίο θα ήταν εφαρμοστέο, ελλείψει επιλογής, βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, του κανονισμού.
- 83 Μόνο στην περίπτωση που η επίμαχη σύμβαση δεν πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχεία α' ή β', του κανονισμού Ρώμη I, το άρθρο του 6, παράγραφος 3, διευκρινίζει ότι το εφαρμοστέο στη σύμβαση αυτή δίκαιο καθορίζεται σύμφωνα με τα άρθρα 3 και 4 του εν λόγω κανονισμού, οπότε το επιληφθέν δικαστήριο μπορεί, μεταξύ άλλων, να καθορίσει το δίκαιο αυτό λαμβάνοντας υπόψη τη χώρα με την οποία συνδέεται στενότερα η σύμβαση.
- 84 Επομένως, όταν μια καταναλωτική σύμβαση πληροί τις προϋποθέσεις αυτές και ελλείψει έγκυρης επιλογής από τους συμβαλλομένους σχετικά με το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο, το δίκαιο αυτό πρέπει να καθορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη I.
- 85 Λόγω του ειδικού και εξαντλητικού χαρακτήρα των κανόνων καθορισμού του εφαρμοστέου δικαίου οι οποίοι προβλέπονται στο άρθρο 6, κανένα άλλο δίκαιο δεν μπορεί να γίνει δεκτό, έστω και εάν το άλλο αυτό δίκαιο, καθοριζόμενο μεταξύ άλλων βάσει των συνδετικών στοιχείων που προβλέπονται στο άρθρο 4 του κανονισμού, θα ήταν ευνοϊκότερο για τον καταναλωτή.
- 86 Αντίθετη ερμηνεία, βάσει της οποίας θα ήταν δυνατή παρέκκλιση από τους κανόνες συγκρούσεως νόμων που προβλέπει ο κανονισμός Ρώμη I για τον προσδιορισμό του εφαρμοστέου επί καταναλωτικής συμβάσεως δικαίου, με την αιτιολογία ότι ένα άλλο δίκαιο θα ήταν ευνοϊκότερο για τον καταναλωτή, θα έθιγε κατ' ανάγκην σε σημαντικό βαθμό τη γενική απαίτηση προβλεψιμότητας του εφαρμοστέου δικαίου και, ως εκ τούτου, την αρχή της ασφάλειας δικαίου στις συμβατικές σχέσεις στις οποίες εμπλέκονται καταναλωτές (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2013, *Schlecker*, C-64/12, EU:C:2013:551, σκέψη 35).
- 87 Πράγματι, ορίζοντας ως εφαρμοστέο το δίκαιο της χώρας όπου ο καταναλωτής έχει τη συνήθη διαμονή του, ο νομοθέτης της Ένωσης έκρινε ότι το συγκεκριμένο δίκαιο παρέχει προσήκουσα προστασία στον καταναλωτή, χωρίς ωστόσο ο ως άνω ορισμός του εφαρμοστέου δικαίου να πρέπει κατ' ανάγκην να έχει ως αποτέλεσμα την εφαρμογή, σε όλες τις περιπτώσεις, του ευνοϊκότερου για τον καταναλωτή δικαίου (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2013, *Schlecker*, C-64/12, EU:C:2013:551, σκέψη 34).
- 88 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στο πέμπτο και στο έκτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη I έχει την έννοια ότι, όταν καταναλωτική σύμβαση πληροί τις προϋποθέσεις της συγκεκριμένης διατάξεως και ελλείψει έγκυρης επιλογής του εφαρμοστέου στη σύμβαση δικαίου, το εφαρμοστέο δίκαιο πρέπει να καθορίζεται σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, την οποία μπορούν να επικαλεσθούν

αμφότεροι οι συμβαλλόμενοι, συμπεριλαμβανομένου του επαγγελματία, τούτο δε παρά το γεγονός ότι το εφαρμοστέο στην ίδια σύμβαση δίκαιο βάσει των άρθρων 3 και 4 του κανονισμού ενδέχεται να είναι ευνοϊκότερο για τον καταναλωτή.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 89 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπόδισης που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (έβδομο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις,

έχει την έννοια ότι:

ο διαλαμβανόμενος στην εν λόγω διάταξη όρος «αντισυμβαλλόμενος» πρέπει να νοηθεί ως αφορών αποκλειστικώς το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που είναι συμβαλλόμενο μέρος στην επίμαχη σύμβαση και όχι άλλα πρόσωπα, ξένα προς τη σύμβαση, ακόμη και αν συνδέονται με το συγκεκριμένο πρόσωπο.

- 2) Το άρθρο 63, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 1215/2012

έχει την έννοια ότι:

ο καθορισμός, σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, της κατοικίας του «αντισυμβαλλομένου», κατά το άρθρο 18, παράγραφος 1, του κανονισμού, δεν συνιστά περιορισμό της επιλογής στην οποία μπορεί να προβεί ο καταναλωτής βάσει του άρθρου 18, παράγραφος 1. Συναφώς, οι διευκρινίσεις που παρέχονται στο άρθρο 63, παράγραφος 2, σχετικά με την έννοια της «καταστατικής έδρας» αποτελούν αυτοτελείς ορισμούς.

- 3) Το άρθρο 3 του κανονισμού (ΕΚ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I),

έχει την έννοια ότι:

δεν αντιτίθεται σε ρήτρα επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου η οποία περιλαμβάνεται στους γενικούς όρους συμβάσεως ή σε χωριστό έγγραφο στο οποίο παραπέμπει η σύμβαση και το οποίο παραδόθηκε στον καταναλωτή, υπό την προϋπόθεση ότι η ρήτρα πληροφορεί τον καταναλωτή ότι απολαύει, εν πάση περιπτώσει, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 2, του κανονισμού, της προστασίας την οποία του εξασφαλίζουν οι αναγκαστικού δικαίου διατάξεις του δικαίου της χώρας όπου έχει τη συνήθη διαμονή του.

4) Το άρθρο 6, παράγραφος 1, του κανονισμού 593/2008

έχει την έννοια ότι:

όταν καταναλωτική σύμβαση πληροί τις προϋποθέσεις της συγκεκριμένης διατάξεως και ελλείψει έγκυρης επιλογής του εφαρμοστέου στη σύμβαση δικαίου, το εφαρμοστέο δίκαιο πρέπει να καθορίζεται σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, την οποία μπορούν να επικαλεσθούν αμφότεροι οι συμβαλλόμενοι, συμπεριλαμβανομένου του επαγγελματία, τούτο δε παρά το γεγονός ότι το εφαρμοστέο στην ίδια σύμβαση δίκαιο βάσει των άρθρων 3 και 4 του κανονισμού ενδέχεται να είναι ευνοϊκότερο για τον καταναλωτή.

(υπογραφές)